

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №3 (41)
(сакавік)

www.litbel.org www.novychas.gmail.com

Анонс

«АСОБЫ»: перад'юбілейны артыкул «Высокосныя гады Віктара Казько»	2
«ПАЭЗІЯ»: вершы Галіны КАРЖАНЕЎСКОЙ	3
«ПРОЗА»: фрагмент новага рамана Юры СТАНКЕВІЧА «П'яўка»	4
«ВАРШТАТ»: узвышэнскія адкрыцці Марыі НОВІКАВАЙ і пераклады з Філіпа ЛАРКІНА	5
«ПРОЗА»: «вострае» апавяданне «Фотамайстар» Уладзіміра ДАМАШЭВІЧА	6-7
«БЫЛІЦА»: тэма месяца — аповед «Налепка, альбо Знакі Вонкавай вайны»	8

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

▶ ДЗЕНЬ ВОЛІ

АД БНР — ДА БЕЛАРУСІ

Генрых ДАЛІДОВІЧ

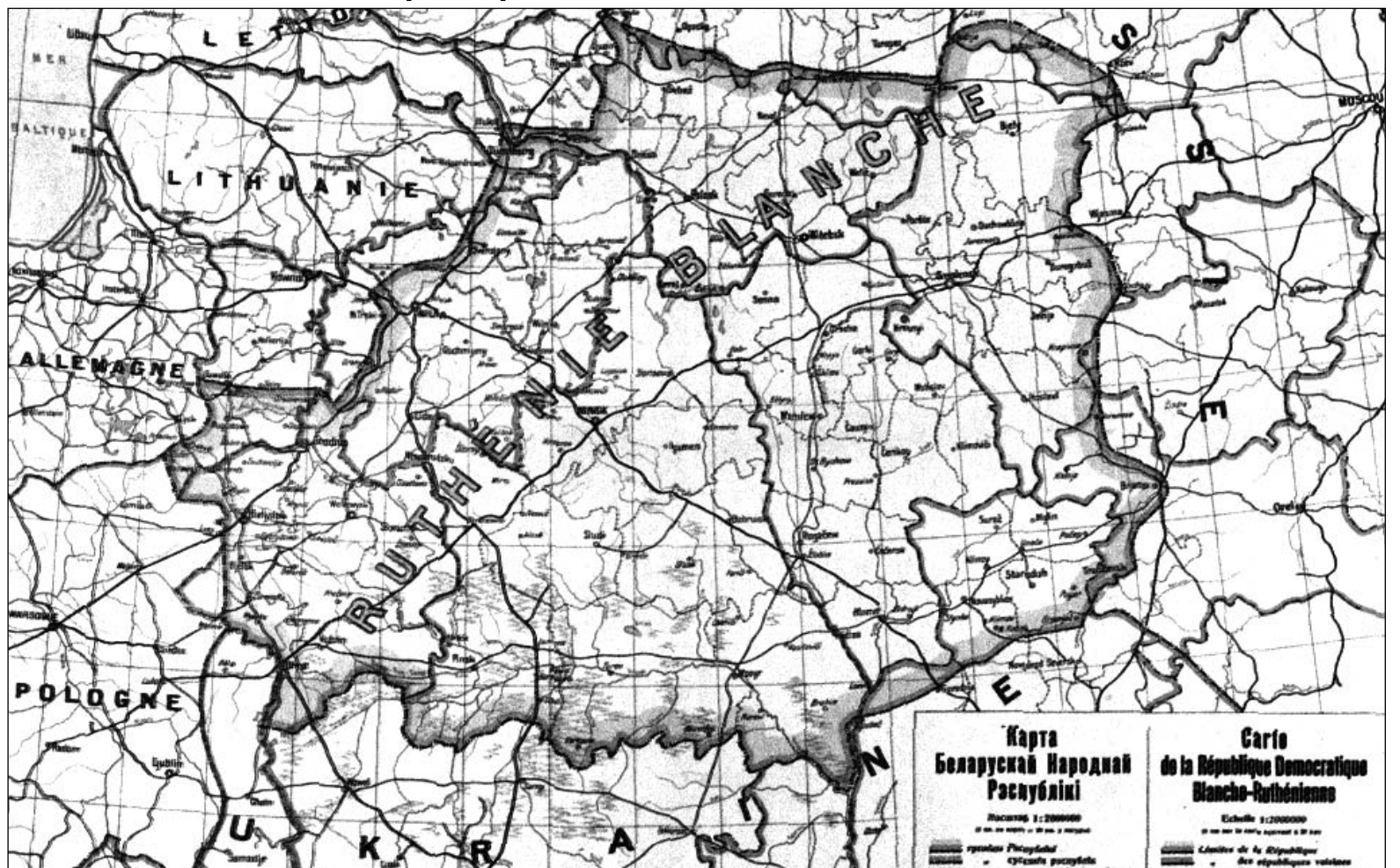
У ноч з 6 на 7 студзеня 1918 года ленінскі ўрад разагнаў Устаноўчы Усебеларускі з'езд — «вчэрашний день революции»: на гэты форум трапіла мала бальшавікоў, там загучаў зусім не бальшавіцкі тон, адпаведна ў выніку ўлада законна магла перайсці да кааліцыі, дзе бальшавікі былі б у меншасці, і былая Расійская імперыя пайшла б далей не ленінскім шляхам. Савецкі ўрад нанёс паражэнне не толькі народнаму волевыяўленню, але парламентарызму і дэмакратыі, ступіў на сцяжыну да сваёй дыктатуры.

Беларускі рух, што да снежня 1917 года набыў досыць значны размах і мог на законным грунце аформіцца ў нацыянальна-дзяржаўны суверэнітэт краю, з-за мяснікоўскага насілля апынуўся ў крызісе: той-сёй з відных дзеячаў марнеў за кратамі, іншыя мусілі пайсці ў глыбокае падполле.

Тыя беларускія дзеячы, хто ацалеў на волі, на тайных сходах пастанавілі: 1) Першы Усебеларускі з'езд разагнаны мяснікоўцамі незаконна; 2) Савет / Раду з'езда прызнаць выканаўчым органам з'езда, і яна, Рада, павіна ажыццяўляць усе пастановы з'езда; 3) папоўніць Раду і даць права адводу, адклікання і кааптацыі; 4) БАК і іншыя беларускія суполкі неадкладна спыняюць сваё існаванне і перадаюць усе свае справы, маёмасць Радзе; 5) Цэнтральная вайсковая рада існуе як падпарадкаваны орган Радзе з'езда; 6) 2-гі Усебеларускі з'езд склікаецца ў найбліжэйшы час і г.д.

Новае папаўненне (а ў ім былі вельмі вядомыя на той час у Менску людзі, скажам, былы галава гарадской думы) ва ўмовах, што склаліся, спаквалі пачало прыбіраць беларускі рух у свае рукі, асабліва эсэры. Якраз яно перад наступленнем Доўбар-Мусніцкага і немцаў склала спіс Народнага сакратарыята Беларусі — па яго словах, «урада, які цяпер мусіць абараняць інтарэсы дэмакратыі».

Народны сакратарыят прыняў рэзалюцыю: «Родная старонка

наша апынулася ў новым цяжкім стане. Дзе цяпер улада, што была тут, няведама, мы стаімо перад тым, што край можа быць заняты нямецкімі войскамі. Мы павінны ўзяць свой лёс ва ўласныя рукі. Беларускі народ павінен здзейсніць сваё права на поўнае самавызначэнне, а нацыянальныя меншасці — на нацыянальна-персанальную аўтаномію. Правы нацыі павінны знайсці сваё здзяйсненне шляхам склікання на дэмакратычных асновах Устаноўчага Саюму».

Мінск чарговы раз стаў у цэнтры ўвагі не толькі расійскай, але і еўрапейскай грамадскасці: сюды накіраваліся немцы, сюды заспяшаўся Доўбар-Мусніцкі, каб першым уварвацца ў горад і падаць яго немцам як даўняе польскае «място», адпаведна адразу ж вылучыўшы і тут польскае пытанне. Доўбар-Мусніцкі меў перавагу і значную, але не рызыкнў спажаць яе перад носам у немцаў, якія адносіліся да яго падазрона, мусіў лічыцца з Народным сакратарыятам, падзяліўшы з ім горад на сферы ўплыву.

Што загадаем рабіць у гэтых умовах Народнаму сакратарыяту? Апусціць нос, далей не дбаць пра свой люд, чакаць выніку нямецка-бальшавіцкіх варункаў? Бясспрэчна, той выбраў адзіна

правільны шлях: дзейнічаць у падполлі.

Падпольныя сходы Рады снежаньскага з'езда, Народнага сакратарыята праходзілі са спрэчкамі. Яны, спрэчкі, ішлі вакол цэнтральнага і самага хвалоючага ды балючага: што і як рабіць, на каго цяпер арыентавацца? Неўзабаве выпрацавалі і прынялі Другую Устаўную Грамату, дзе ўжо канкрэтызавалі свае арыенціры:

«1. Беларусь у рубяжох рассялення і лічэбнай перавагі беларускага народу абвешчаецца Народнай Рэспублікай.

...5. У рубяжох Беларускай Народнай Рэспублікі абвешчаецца свабода слова, друку, сходаў, забастовак, хаўрусаў, безумоўная свабода сумлення, незачэпнасць асобы і памяшкання.

...7. У рубяжох Беларускае Народнае Рэспублікі права прыватнае ўласнасці на зямлю касуецца. Зямля перадаецца без выкупу тым, што самі на ёй працуюць».

Зразумела, гэты дакумент не мог спадабацца ні Берліну (няма яму паклону), ні мяснікоўцам, якія зусім не жадалі страчваць уладу.

У Менск, паколькі цяпер быў вольны праезд, прыбыла невялікая дэлегацыя з Вільні, але ў ёй былі браты Луцкевічы — сярэдняга веку людзі (ім яшчэ не было і 40), але ветэраны палітычнага і

грамадскага руху, ідэолагі беларускага адраджэння.

Ідэю незалежнасці ды яшчэ, як і ў Вільні, з просьбай падтрымкі Германіі многія менчукі — не толькі сярод эсэраў, меншавікоў, бундаўцаў, земцаў, але і ў Грамадзе, Народным сакратарыяце, Радзе БНР — успрынялі як бомбу. Што — мы без Расіі-карміліцы? Без яе цяпаць з нафтай? Без яе штыкоў? Калі не прападзём, дык нас жа глыне Германія ці яшчэ хто! Былі прапановы адкрыць 25 сакавіка з'езд лічыць толькі дыскусійнай нарадаю. Ды з'езд адбыўся, прыняў рэзалюцыі, абраў кіруючыя органы БНР: прэзідэнт, старшыня і народны сакратар замежных спраў, народны сакратар скарбу, народны сакратар асветы, народны сакратар кантролю, народны сакратар вайсковых спраў і маскоўскі консул.

А гэта — з Трэціяй Устаўной Граматай: «Ад гэтага часу Беларускае Народнае Рэспубліка абвешчаецца незалежнаю і вольнаю дзяржавай».

Злашчасная тэлеграма кайзеру прывяла да крызісу БНР. Яе ўрады пачалі ператрасацца і мяняцца, але зноў жа справа была не толькі «бумажная»: беларуская мова была абвешчана дзяржаўнай, пачаліся захады для адкрыцця нацыянальных навучальных устаноў, запрацавалі

некалькі сочень беларускіх школ і гімназій, адчыніліся Мінская вышэйшая музыкальная школа і Мінскі педагагічны інстытут, рыхтаваліся адкрыць універсітэт, з'явіліся выдавецтвы і беларускія газеты, ажывіліся асяродкі культуры, а ўлетку ўжо мелі свае консульствы ў Літве і Украіне, накіравалі дыпламатыя ў іншыя краіны, пачалі выдаваць пашпарты БНР і ўзаконілі нацыянальныя сімвалы: герб «Пагоня» і бела-чырвона-белы сцяг (пазней БНР не прызнаюць ні Масква, ні Варшава, але гэта дэ-юре ці дэ-факта зробіць Літва, Латвія, Эстонія, Чахаславакія, Балгарыя, Фінляндыя, Турцыя ды іншыя дзяржавы, якія запрасілі да сябе беларускія дыпламатычныя і вайсковыя місіі, консульствы і прадстаўніцтвы).

Канечне ж, Беларускай Народнай Рэспубліцы тады, у кручаным 1918-м, за адзін год у самых што ні ёсць жудасных умовах было проста не пад сілу зрабіць шмат, ды ёй, бадай, удалося дабіцца самага галоўнага: паўстаць з попелу, сцвердзіцца і заявіць свету пра яшчэ адну дзяржаву — БЕЛАРУСЬ.

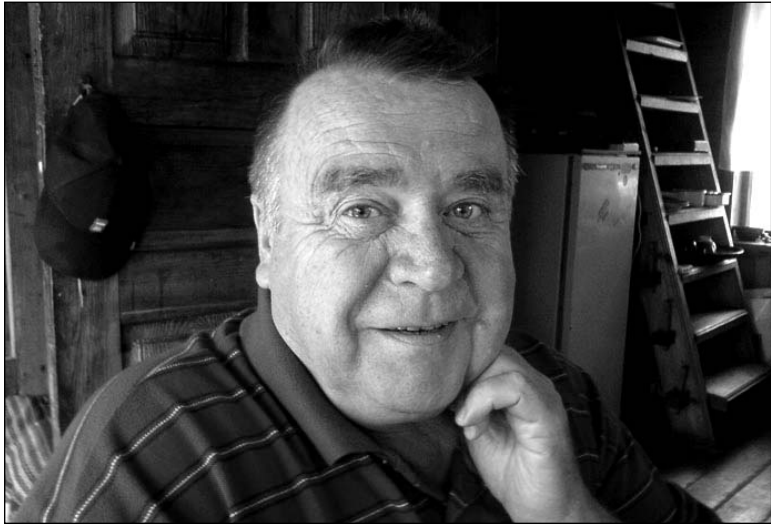
Фрагменты нарыса «БНР—БССР: Роздум аб пакутным шляху Беларускай дзяржаўнасці».

▶ **ПРОФІЛЬ**

ВЫСАКОСНЫЯ ГАДЫ ВІКТАРА КАЗЬКО

Уладзімір КАВАЛЕНКА

Лёс абышоўся з ім жорстка на самым пачатку жыцця. Праз год пасля нараджэння пачалася вайна. Неўзабаве ў Калінкавічы, іншыя вёскі і мястэчкі прыйшлі акупанты, якія пачалі ўсталёўваць «новы» парадак. Сям'я Казько была вымушана прыстасоўвацца да трагічных ваенных абставін. Малалетні Віктар, ягоная сястрычка, маці хаваюцца ад ворага. Церпяць нястачу, уцякаюць у лес, на балота, туляцца ў незнаёмых людзей. Ад выбуху бомбы гіне маці, замярзае сястрычка. А Віктар цудам застаецца жывы. Каб пачаць доўгі шлях беспрытульнага падлетка пасля вайны. Бацька, які застаўся жывы, завёў новую сям'ю, дзе будучы пісьменнік належнай увагі і цяпла не адчуў. Таму гадаваўся ў Вільчанскім і Хойніцкім дзіцячых дамах. Дасягнуў паўналецця і быў вымушаны думаць і дзейнічаць, каб самастойна зарабіць на кавалак хлеба. Паехаў у Сібір, вучыўся ў Кемераўскім горным тэхнікуме, працаваў у шахце і ў геалагаразведцы.

Фота І.С.Ченіхі

«Сібірскі» перыяд ягонага жыцця вельмі важны для разумення станаўлення В.Казько як асобы, грамадзяніна і, натуральна, пісьменніка. Уласнаперажытае ў гэты час замацавана ў мастацкіх формах: аповесці «Цёмны лес — тайга густая» (1973), «Дзень добры і бывай» (1974)...

Камбінацыі з мастацкім часам і прастораю (хранікальнае цяжэнне сюжэта і рэтраспекцыі), арганічнае выкарыстанне вуснапаэтычнай народнай творчасці і зварот да міфалогіі, выкарыстанне для больш поўнага раскрыцця характару героя «плыні свядомасці», элементаў прышавесці, апора на рэгіянальныя асаблівасці той мясцовасці, аб якой вядзецца гаворка, дзе найбольш натуральна выяўляецца аўтарская канцэпцыя сучаснага аўтара чалавека і навакольнага свету, — усё гэта характэрна празаі В.Казько. Дзіма Прыгода з аповесці В.Казько «Высакосны год» (1972) паехаў шукаць рамантыкі. Адзін з шаснаццаці падлеткаў-беларусаў, ён адразу ж трапіў у самую гушчыню «бітвы за ўраджай» на цалістых і залежных землях. Падлетку-беларусу, які ведаў цану пасляваеннага хлеба, было балюча сачыць, як гіне сабранае зерне. Яно проста згаралася ў буртах, ператваралася ў вугаль. І гэта ў той час, калі ў пасляваенным Саюзам катасірафічна бракавала ўраджая. А яшчэ была настальгія. Успаміны

аб дарагой яму Беларусі, дзе ён нарадзіўся і стаў падлеткам. Із гадкі пра вайну, якую ён запомніў у дваці тры гады. Не ўсё, вядома, а фрагментарна. Самае яркае і трагічнае. У хату, дзе туляцца маці, сястрычка і ён, трапляе снарад. Маці гіне, хлопчык уцякае, пакідаючы сястрычку. Чамусьці спрабуе коўзацца на лёдзе. Гэта, відаць, было своеасаблівае дзіцячай рэакцыя на смерць. Потым даведваецца, што сястрычка замерзла ў халоднай хаце, чапляючыся ў апошнія хвіліны за халодны труп маці. Сам пісьменнік пазней прызнаваўся, гэта неаднаразова падкрэслівала крытыка, што шматлікія рэтраспекцыі ў аповесці «Высакосны год» звязаны з комплексам віны за гэту трагедыю. Асновай раздзела твора пад назвай «Дарогі» з'яўляецца канфлікт свядомасці, псіхалогій. Малога і дарослага. Аўтар «выцягвае» ланцужкі зрокавай памяці. Яны ўзнікаюць па пэўнай асацыяцыі і складаюць аснову кампазіцыі раздзела і ўсёй аповесці.

Раздзелы «Дом» і «Абкатка Сібіру» напісаны, як здаецца, з пазіцыі і псіхалогі дарослага чалавека. Дзіма Прыгода вяртаецца з далёкіх краёў, каб сустрэцца з роднымі і блізкімі. І з дзіцінствам. Гэта і радасна, і горка. Нанава абуджае памяць. Не ўсё так проста выглядае тут, на Палессі, дзе жыццё паступова залечвае раны вайны, але яны яшчэ балюча смьяляць.

Бацька Дзімы застаўся жывы. Пасля вайны стварыў сям'ю, дзе было шмат дзяцей. У родным доме Прыгоды сустракаюць зводныя сёстры і браты, мацьеха...

Наступныя раздзелы аповесці напісаны ў тым жа зрокава-асацыятыўным плане, дзе малюнк і пасляваеннага жыцця, убачаныя, перажытыя аўтарам у Сібіры, у час сустрэчы з радзімай чаргуюцца. Гэта служыць выяўленню мастацкай канцэпцыі. Простай, як нараджэнне і плач дзіцяці: «Мой дом у Беларусі. Там я галадаў, замярзаў, там я марыў пра багатую Сібір. Сібір — добрае месца, выдатнае месца, край мужных і моцных людзей. Але гэта не маё, маё не тут. Каб жыць у Сібіры, быць чалавекам, трэба роўна столькі мужнасці, каб быць ім у Беларусі. Я выбіраю Беларусь. Яна мяне выбірае.»

Завяршае аповесць раздзел «Сустрэча», пабудаваны на суіснаванні рэалістычных сцэн (наведванне галоўным героем маці і сястрычкі) і містычных (гутарка са старою Васілісаю, з самім сабою, трызненне ў сне, з'яўленне на той свет, сустрэча з Богам і маці).

Так празаік падводзіць першую рысу ў вялікім ланцугу мінулага свайго героя. Але не ўсе праблемы, заклітыя пытанні жыцця да канца вырашаны. Над імі пакутуюць Андрэй Разорка з «Аповесці пра беспрытульнае каханне» (1975) і Колька Лецечка з аповесці «Суд у Слабадзе» (1978). Калі першы спрабуе, па словах П. Васючанкі, «уцячы ад самога сябе, ад цяжкай памяці пра вайну, з надзеяй адшукаць свет, «які не ведае вайны», то другі вяртаецца да спрадвечных вытокаў, да Радзімы на Палессі. Ствараецца ўражанне, што і Андрэй, і Колька хварэюць душэўна. А перадумовай усяго — іх фізічнае калецтва. Адсюль устойлівы матыў пакінутасці, непатрэбнасці і бессэнсоўнасці існавання. І толькі каханне здольнае вярнуць да жыцця і сэнсу ў ім. Крытыкі (Н.Ігрунова) спраўдліва падкрэсліваюць, што героі прыганданых аповесцей В.Казько воляй аўтара павінны спачатку прайсці праз пекла жыцця, каб адчуць сябе шчаслівымі. Знаходжанне малалетняга Разоркі ў нямецкім канцлагеры, Ленечкі ў якасці донара нямецкіх салдатаў і афіцэраў у кіндэрхайме і ёсць тое пекла, якое назавуць скалечыла іх.

Асноўны канфлікт аповесці «Суд у Слабадзе» знаходзіцца ў сферы пачуццяў, духоўнасці, падсвядомага. З адлюстраваннем складанасці ўнутранага свету падлетка, які перамагае ў сабе пачуццё помсты, набліжаецца да хрысціянскіх ідэалаў выкуплення віны, грахоў не ўласных, В.Казько спраўдзіла выдатна. Гэта ставіць празаіка ў кантэкст аўтараў т. зв. «дзяцей вайны» (М.Стральцоў, І.Чыгрынаў, В.Адамчык, Б.Сачанка, І.Пташнікаў), у творах якіх суадносны паміж аўтабіяграфічным і мастацкім розныя. У В.Казько шырэньшы матывы маральнага суда, адчування віны,

складанасці навакольнага свету і адказнасці за сваю прысутнасць у ім. Таму творы яго акрамя простага сюжэту насычаны міфалагічнымі і біблейскімі асацыяцыямі, прароцтвамі і матывамі ўсясветнага суда і ачышчэння.

Біблейскі Эдэм, абсалютная гармонія прыроды і чалавека, ідэал нескранутасці («нерушэ») — Радзіма пісьменніка, прышчэпа Палесе. Асабліва вылучаецца на гэтым фоне аповесць «Цвіце на Палессі груша» (1978), найбольш лірычная, як песня, зрокава-вобразная ў творчым «багажы» В.Казько: «Кожная мясціна на Беларусі адметная не толькі нечым сваім непаўторным, зямлю скрозь прайдзі — нідзе не сустранеш, але і сваёй гаворкай. Асабліва ж вылучаюцца ёй палешукі, а сярод палешукоў — васьмь гэтых людзі, што пры рацэ, што жывуць у адной з Яўменам вёсцы сярод лясоў. У гэтых лясоў і ў той жа ракі бралі яны сваё слова... І адначасова са словам перад табой паўстае і рэч, пра якую ідзе гаворка, паўстае і сам чалавек. Коціца, коціца над зямлёй яго пвячуае слова, як тая рэчка, ціха, але няспынна коціць свае воды сярод белых пяскоў, рудых і зялёных балацін, ніцых лазнякоў, як шумяць іх гаманкі бары, гаі і дубровы: «Палее-ся-аа». Сапраўдны гімн Палессю і яго жыццям!»

Галоўны герой аповесці Яўмен Ярыга ад нараджэння нямы. Ён надзелены першароднасцю светаўспрымання, найнаасцю. Абмежаваны фізічна, ён, тым не менш, валодае вялікім багаццем адкрывальніка песнай сувязі чалавека і прыроды. Нельга не ўбачыць тут блізкасць мастацкіх канцэпцый В.Казько і Ч.Айтматава, В.Астаф'ева, В.Распуціна, І.Друцэ, В.Карамазава. Сказалася, відаць, песная яго знаёмства з рускай прозай, вучоба ў Літаратурным інстытуце імя М.Горкага. Цесныя кантакты, дружба з вядомымі мастакамі слова прымусілі панова паглядзець і на характава роднага яму Палесея. Блізкі за ўсё В.Казько В.Астаф'еў і В.Распуцін. У нацыянальнай жа прозе ён як бы паралельнымі сцежкамі ідзе з В.Карамазавым (раман «Пушча»).

Сваю этычную і эстэтычную пазіцыю В.Казько перадае з дапамогай «плыні свядомасці» Мацея Роўды, Махахаея, Ненене, Барздыкі, састарэлага дзедка Дзім'яна, часам маладзейшых персанажаў — Ваські Брытана, Надзкі. Рэфлексіі пазбаўлены прыхільніцкі сілы і рэвалюцыйных узаемаадносін з навакольнай прыродай — адзін з кіраўнікоў супэльнай меліярацыі палескіх зямель — Шахрай. Апошні выконваў і гатовы быў любой цаной «перамагаць» яе. Вынішчаць унікальную фаўну і флору, абязводжваць глебы, паварочваць нават вялікія рэкі Сібіры ў адваротным напрамку. Ён, як і Башлыкоў з «Палескай хронікі» І.Мележа, любой цаной выконваў загады партыі камуністаў, не лічыўся з лёсамі простых людзей, аховаі навакольнага асяроддзя. Дзеля

«вялікага» будучага ўраджая на пераўтвораных былых балотах губляе крэўнае яднанне з зямлёй. Для Палесея такая падзея азначала па сваёй трагічнасці бальшавіцкі пераварот, грамадзянскую вайну, калектывізацыю, або Вялікую Айчынную. Не ў дробязны маральна-бытавы, эканамічны канфлікт уступае з ім Мацей Роўда, для якога страта балотнай багны ў ваколцы Княжбора раўнацэнная разбураўню сусвету, чалавечых асноў быцця.

Канцэптуальна В.Казько на баку тых, хто разумее, што раз'яднанне з зямелькай пацягне за сабою вялікія маральныя праблемы. З дапамогай метафору, ужывання сімвалічных, фальклорна-легендарных вобразаў і сцэн ды іх пэўнага перабольшвання часам В.Казько малое меліяраваную зямлю як «зону знішчэння», вельмі падобную будучую «зону адчужэння» на Палессі пасля аварыі на Чарнобыльскай атамнай станцыі...

Своеасаблівым развітаннем з улюбёнымі тэмамі стаў для В.Казько раман «Хроніка дзетдамаўскага сада» (1986). Гэта лагічны працяг папярэдняй творчасці празаіка, дзе ён працягвае эксперымантаваць у галіне зместу і формы: адухаўленне і антрапамарфізм, шматлікія рэтраспекцыі, «сумяшчэнні» часова-прасторавых катэгорый, кінематаграфічная і асацыятыўная будова сюжэту. Твор шмат у чым нагадвае пошукі В.Распуціна («Развітанне з Мацэрай»), Я.Брыля («Птушкі і гнёзды»), А.Жука («Пяльванне на Апошняга жураўля»), Ч.Айтматава («Плаха») і іншых. Гісторыя зубра Сноўдалы, лёс страчанага і адноўленага Саду, мастацкая гісторыя Мар'яна Знаўца і Сідара Місцока, сцэны канца свету (высыханне стогодowych дубоў, знікненне баброў, нашэсце пацукоў і мшьоі, пажар) прызваны драматызаваць і паглыбляць асноўны канфлікт рамана, заклікаць да міласэрных адносін з прыродай і чалавекам у ёй. Натуральна, што на такі характар вырашэння жыццёвых калізій, на ўсю паэтыку рамана не магла не ўплываць трагедыя, якая адбылася на Палессі адначасова з выходам твора ў свет: Чарнобыль.

Згаданая традыцыя нацыянальнай прозы, распачатая К.Чорным, М.Гарэцкім, працягнутая Я.Брылём, А.Адамовічам, даволі ўстойлівая і перспектыўная. Значнае месца тут належыць, безумоўна, В.Казько, В.Карамазаву («Краем белага шляху»), А.Дудараву («Злом»). У гэтым сэнсе цікавыя па-свойму аповесці «Выратуй і памілуй нас, чорны бусел», «Прахожы» і раман «Бунт незапатрабаванага праху», напісаныя В.Казько у канцы ХХ-га і пачатку XXI-га стагоддзяў. Гэта новы крок празаіка ў асэнсаванні хуткаплыннага жыцця нашага сучасніка. Ствараецца новая і па сутнасці старая разнавіднасць інтэлектуальнага, філасофскага, псіхалагічнага рамана, які патрабуе ўдумлівага чытання, роздому аб сэнсе існавання, месцы чалавека ў акалячай прыродзе, сувецце.

У год юбілею пісьменніка (23 красавіка Віктару Апанасавічу споўніцца 70 гадоў), на піку яго творчага жыцця трэба пажадаць яму здароўя, новых здзяйсненняў ды ажыццяўлення мараў і фантазій.

Скарочаны варыянт артыкула дацэнта кафедры беларускай літаратуры ГДУ імя Ф.Скарыны У.П.Каваленкі «...і нерушы шукай».

▶ ВЕРШЫ

ХАЙ НАС БУДУЧЫНЬ СТРОГА НЕ СУДЗІЦЬ...

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Між вод акіянскіх,
на лапіках сушы
Прыходзяць пажыць
усё новых душы.

Да розных народаў,
у кліматах розных,
Хто болей, хто меней,
хто рана, хто позна.

Хто ў сем'ях заможных,
а хто сіратою
Свой век адбывае
на пару з бядою.

І кожны аднойчы —
глухі, безгалосы —
Апошні свой выдых
пашле да нябесаў.

І толькі анёл
разбярэ на мяжы
Дакор, што пакутваў,
падзяку, што жыў.

Сярпок вісеў над нашым домам
(Хоць ты яго на мінарэт!),
І праз яго здаваўся свет
Якімсьці новым,
незнаёмым.

І зорка ветліва мігцела,
І нават вулічны ліхтар
Не адварнуў свой бледны твар...
Я ўсё стаяла і глядзела.

А без кашулі белай люты
Кранаўся рук і шчок маіх.
Ды хоць салодкім здаўся міг,
А дзень быў горкім, як атрута.

Анёлак на плячы сядзеў,
І бачыў: шлях мой невясёлы,
Але спыніць не захацеў
Ці, можа быць,
не меў дазволу.

Ішла. Налезала ісіці
Да прорвы самай — прымусова,
Каб невымерна мог расці
Настаўнік —
вопыт мой жыццёвы.

Няхай бы рос, я не супроць.
Ды каб страхоўкі трошкі хоць!

Гаротны, хто праўду шукае,
Бо праўда высокая лятае.
Ці рыбінай плавае ў моры,
Ці ў сейфе стальным
на запоры.

У склепе, дзе плесня і мухі,
На вышках,
дзе прадзедаў духі.
Альбо пад матрасам схавана
Ці горш — у зямлю закапана.

Ні следу няма і ні знаку,
Не знойдуць прыбор і сабака...
Ды дзе б ні была яна, праўда, —
Свайму затачэнню не рада.

Я да ўсіх вас прыйду і скажу:
— Дык аддайце, што вы пазычалі.
Адбіралі. Выманьвалі. Кралі.
(Мімаходам плявалі ў душу.)

Не жадалі, гаворыце, зла?
Зло вы самі, яго ўвасабленне.
Не паставіць мяне на калені,
Хоць і доўга малою была.

Мой дзіцёнак унутраны спіць.
Ён цяпер за шчытом, у бяспецы,
Так надзейна схаваны ў сэрцы,
Што ніякай страле не прабіць.

«Наша жыццё — сон Бога.»

Богу сніцца кашмар трэці дзень,
Ён хацеў бы прачнуцца
І ад гэтага сну страсянуцца:
«Прападзі, прападзі, страшны цень!»

Бог хацеў бы прыемнае сніць —
Ну там райскія долы...
Бог хацеў бы людзей бараніць
З дапамогай анёлаў.

З-за мяне непакоіцца ён.
Прападзі, прападзі, кепскі сон!

Два недалюбленых дзіцяці
Раслі, каб некалі сустрэцца.
І кожны лішнім быў у хаце,
І кожны марыў, каб сагрэцца.

Калі ж жыццёвыя дарогі
Ў адну спрамліліся аднойчы,
Нагараваліся, нябогі,
І разбягаліся ўжо двойчы.

Што значыць
шлях наш невясёлы?
Якія тайны нас злучылі?
Мы — два наведвальнікі школы,
Дзе болей розгамі вучылі.

Хай кожнаму будзе адплата —
Хто добры і хто ліхадзей.
Самая чорная здрада —
Што ад любімых людзей.

Самая горшая рана —
Што на душы, на душы...
Калі абалонка сарвана —
Лекуйся: вершы пішы.

Антыутопія

Каб лета з зімой не зраўнялася!
І прыйдуць тады назаўжды
Не то несканчоная восень,
Не то безупынку прадвесне.

У вулях пчолкі змарнеюць,
Адмовіцца жыта расці.
А дрэвы,
ў разладзе з прыродай,
Зусім распруцца і вымруць.

Сярод дыктатуры туману,
Дзе шэрае пошасці шал,
Мы самі сябе адрачэмся
І станем,
як парасткі ў склепе.

Хімічную ежу засвоім,
Хімічныя ўсцягнем тканіны
І будзем тлумачыць унукам,
Што сонца далёка, ды ёсць.

Да пана Ёдкі

Санаторскі народ
павялі да Наркевіча-Ёдкі.
Два сабаккі ўвязаліся следам,
два смелых мяне жукі.
Шлях быў новым,
падаўся зусім не кароткім —
Праз Усу і да іншай
скаванае лёдам ракі.

Неман там з Неманцом,
там былога руіны і рэшткі.
Славу Ёдкі калісьці
Еўропа прызнала сама.
І бабулі, адстаўшы,
на снезе спышаліся бежкі,
І няўцямнаю, спячаю памяць была,
як зіма.

Так нязвыкла за вокнамі вее...
Ад мяцеліц адвыклі мы ўсе.
Торым сцежкі свае пакрысе,
Прывітаўшы пару Вадалея.

Хай нас будучынь строга не судзіць:
Недасеў, недабор, неўмалот...
Новы час, новых думак палёт.
Падштурхоўваюць тых, хто марудзіць.

Вясною бывае пара халадоў.
Сцінаюцца кветкі ад лютага ветру,
Нібыта хацелі б схаваліся ў нетры.
Бывае, бывае пара халадоў.

Галоўнае — вытрымаць, ператрываць.
На жаль і на шчасце, жыццё паласатае.
Становішча зорак, сезоны і даты,
Адносіны, лёсу кірунак, зарплата —
Мяняецца ўсё!
Застаецца чакаць.

Роздум пра муху

Перайманне А.Вярцінскага

Муха сядзіць на варэнні.
Гэтага мала, што села.
Можа быць,
села і не паела.
Можа быць, з'ела меней,
Чымся хацеў яе апетыт.

Далей перайду на петыт.
Ці моцным было памкненне

Удосталь паесці варэння?
А мо спрацавала інерцыя?
Альбо мела месца камерцыя?

Мо папрасіла сяброўка,
Адмовіць было нялоўка.
А раптам галодныя дзеці
Плачуць,
дык як тут есці?

Данусцім таксама
(што верагодна):
Салодкае есці ёй шкодна,
Не тут кажучы — дыябет...
А што як у мухі
не скоры абед,
Ды перакўсаць не раіць дыета?

Дзеці!
Падумаць вам раю пра гэта.
Колькі у нас на шляху перашкод,
Колькі абставінаў розных,
прыгод!
Горай бацькоўскай папружкі
Чужая бліскучая стужка.

Так што прытывесць пра варэнне
Вялікае мае значэнне.

Эпоха лёдавых палацаў
Калісьці пройдзе, спадзяюся.
Ўздыхнецца лёгка
Беларусі
І перастануць мо баяцца
Маўклівыя,
што вечна з краю.
Рабы з партфелямі, бывайце!
Вас нават Бог не пакарае,
Бо вы як смецце
ў нашай хаце.

Вопыт

Жыццё паспрабуў раскладзі
на мінуты...
Ёсць вопыт любові
і вопыт пакуты.

У кожнага свой абавязак і клопат.
Ёсць вопыт багацця
і беднасці вопыт.

Шмат іншых бывае: калецтва, няволі,
Раптоўнае смерці...
(Даволі, даволі!)

Ды толькі не кажам
удзячныя словы
За вопыт набыты наш,
цяжкі і новы.

Абставіны аслабілі ціскі.
Надоўга? Невядома.
Лёс такі.

Ён лёгкім не бывае, як вада
Не можа быць сухою.
Злыбда

Суправаджае ўсіх нас на зямлі.
Мы б з ёй пасябравалі,
каб маглі,
Мы б даравалі Богу і людзям,
Каб трошачкі лягчэй
жылося нам.

А зрэшты —
што ім наша дараванне?
Прабачаць і яны,
як нас не стане.

ПРОЗА

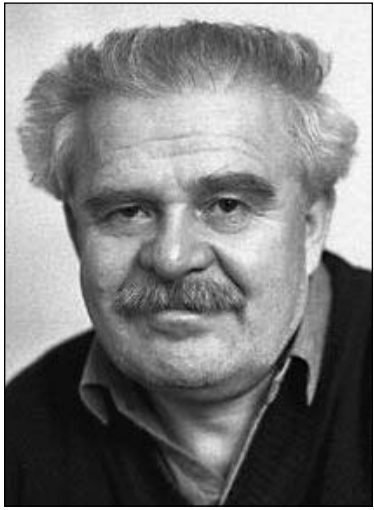
12 (4)

▶ ПРЕЗЕНТАЦЫЯ

П'ЯЎКА

3 НОВАГА РАМАНА

Юры СТАНКЕВІЧ

Квартал, дзе я цяпер спыніўся, змешаны. У сэнсе яго насельнікаў. У адрозненне ад больш забяспечаных, тут няма камунальнай сістэмы абароны з высокімі мурамі, абсталяваных фотаэлементамі (у такіх кварталах-камунах жывуць людзі, якія аб'ядноўваюцца па рэлігійнай, крмінальнай, расавай ці якой іншай карпаратыўнай супольнасці, а таксама геі, транс-сексуалы і лесбіянікі). Ён больш небяспечны і часта бывае полем, на якім са зброяй высвятляюць свае адносіны, змагаючыся за сферы ўплыву, а, значыць, за ваду, ежу і права на секс шматлікія маргіналы. Увогуле, нашая квазікраіна, не абаронена ў свой час пазбаўленымі свядомасці продкамі, нагадвае своеасаблівы еўрапейскі этнічны гноэадстойнік. І хоць у суседніх не намнога лепш, тут, у нас, здолела выплываць тое, што выклікае ўвогуле перацэнку вартасці самога жыцця...

Я ведаў, што як толькі зачыню за сабой дзверы, то адразу апынуся ў сістэме кантролю. Гэта татальнае сістэма была запущана ў мегаполісах гадоў дзесяць таму і з пераменным поспехам выкарыстоўваецца і цяпер, бо шматлікія напаўкрмінальныя і крмінальныя суполкі, якія ў апошні час набылі амаль легальны статус і лёгка фармавалі ўрадавыя колы, адпаведна на працягалі свае меры абароны. За жыццёвым рухам, што бясконца віруе ў Мегалісе, назіраюць спадарожнікі (хоць большасць з іх ужо згарэла), тысячы відэакамер суправаджэння, ахоўных відэакамер дробных прадпрыемстваў, фірм, супермаркетаў, банкаў, забаўляльных і сексаабслуговых устаноў ды проста ўсялякіх прытонаў. Я ведаў, што камеры назірання аснашчаны аптыкай, якая дае моцнае павелічэнне. Камеры гэтага ці аналагічнага тыпу дазваляюць бачыць і скрозь фіранкі. Я таксама ведаў, што сярод безліччэ звычайных спадарожнікавых антэн ёсць замаскіраваныя пад іх камеры сляхвавага назірання. Даўно распаўсюджанай з'явай стала і выкарыстанне сотаваў «надалоннікаў» як праслухоўваючых — увод адмысловага кода робіць сотава тэлефон менавіта такой прыладай.

На амаль кожнага з нас, як я ведаў, пры нараджэнні раней

заводзілася спецыяльнае дасье, куды заносіліся не толькі адбіткі пальцаў, а і асобныя выказванні і ўчынкі. Нашыя ўлады заклапочаны цяпер галоўным чынам сваёй бяспекай, на што і выдаткоўваюцца асноўныя сродкі, а ўсё астатняе, у прыватнасці, бяспека саміх грамадзян — у іх асабістых руках. Я рэдка выходжу з дому без нажа ці рэвальвера, хаця валоданне зброяй без дазволу забаронена і жорстка караецца спецслужбамі...

Я збольшага павячэраў штучным бутэрбродам, падобным на мыла, а потым дацягнуўся да пульта і ўключыў уманціраваны ў сцяну тэлевізар — яго старадаўняю мадэль. З экранна зазыўна заўсміхаліся напаўаголеныя юрлівыя прыгажуні, трансвестыты і педэрасты, напамажаныя каментатары бралі інтэрв'ю ў заўсёды задаволеных жыццём людзей, часам прапаноўваліся карцінкі нейкіх тэхналагічных распрацовак, падлічваліся сумы прыбыткаў.

Потым экран надоўга захапіў футуролаг — штучна маладжавы чалавек сярэдняга веку, з паголенным чэрапам і густой чорнай барадой.

«Пераадолець смерць, — вяшчаў ён, — гэта адвядзеная, нечуваная задача, якую раней чалавек не мог перада сабой паставіць, але гэта задача бачыцца вырашальнай сёння. Ёсць праблемная тэорыя і не спыняецца практыка, ёй заняты тысячы навукоўцаў. Цяпер замест марных дыскусій мы прапануем дакладную тэхналогію бессмяротнасці свядомасці. Гэта тэхналогія адразу зменіць усё наша жыццё. Знікнуць нацыянальнасць і яе атрыбут — мова»...

...«Галоўнае для нас — перанос фокуса «Я» свядомасці на камп'ютэрнае асяроддзе, — прадрэкаваў далей футуролаг. — Як жа такое вырашаецца? А вось які: сама ўласцівасць заключаецца ў тым, што яна пастаянна абнаўляецца, і прыкладна дзевяноста адсоткаў вобразаў перыядычна актыўна выкарыстоўваюцца праз асацыятыўныя сувязі паміж ім, зноўку нібы перазазісваючыся. Калі дапаўняльныя блокі памяці стануць таксама ўдзельніцамі ў гэтым працэсе, то за кароткі тэрмін гэтыя блокі будуць утрымліваць каля дзевяноста адсоткаў вобразаў з памяці свядомасці. А калі чалавек будзе жыць з гэтымі блокамі памяці пяць ці дзесяць гадоў, то яны будуць утрымліваць практычна сто адсоткаў вобразаў, якія назапасілі за мінулы перыяд жыцця. Пытанне пераносу фокуса «Я» свядомасці вырашаецца такім чынам «само сабой», бо смерць цела і мозгу не наносіць страты свядомасці, памяць якой і фокус «Я» па-ранейшаму паўнаватасна функцыяніруюць у дапаўняльных блоках памяці. Але вось душа? Як быць з ёй? — пытаюцца многія. Адрозна скажу вам адказна: яна не матэрыяльная рэч, а значыць, яе няма... Замест яе мы маем фокус «Я» нашай свядомасці».

Адначасова з гэтымі слоўнымі ванітамі, якія вяла ўспрымаў мой слых, вочы міжволі машынальна

выхоплівалі змест амаль незаўважнага бягучага радка ў ніжняй частцы дысплея: «Кніга — самая шкодная рэч для грамадства. Яна слепіць вочы, атрафіруе слых, псуе мову, служыць распаўсюджваннем зжыўшых сябе ідэй і вяржых намераў, абгрунтоўваючы пошук так званай Ісціны. Але што ёсць Ісціна? Ісціна — гэта мана. Здавайце кнігі службам бяспекі, знішчайце іх»;

«Віленій Магабва, жыхар 52-га квартала Мегалісу разрэзаў з дапамогай электрычнай пілы свайго былога сужыцеля, а цела па частках вывез на звалку. Злачынец арыштаваны...»

«Да гэтага часу, — прадрэкаваў, між тым, далей футуролаг, — галоўнай якасцю нацыянальнай прыналежнасці з'яўлялася мова. Менавіта яна дзяліла чалавецтва на народы. Але навошта нам цяпер асобная мова? Мы прапануем вам трансмог агульнай іншаземнай мовы. Падключаючы такія трансмог да сваёй свядомасці, вы імгненна пачнеце гаварыць на іншаземнай мове, як на роднай. Хто як хоча, той так і будзе гаварыць. Гэта адрыне ўсе нацыянальныя адрозненні паміж людзьмі. Моўныя трансмогі — бомба, якая ўзарве наш свет. У самы кароткі час адбудзецца нечуваная інтэграцыя чалавецтва ў адзіную супольнасць. Любы чалавек, выкарыстоўваючы трансмог любой мовы народаў свету, здолее стаць на нейкі час «свядомасцю іншай нацыянальнасці», прыняўшы гэтую новую мову ў якасці другой роднай. Знікне ўсялякая ксенафобія. Далой ксенафобскую прапаганду!»

«Толькі што адбыўся замах на былога сакратара ідэалагічнага аддзела Партыі Бессмяротнасці Ёхана Цынка, які вяртаўся дамоў у квартал 240. Яго машына была абстрэліна з аўтаматычнай зброі злачынцаў, які знаходзіўся ў прыпаркаваным непадалёку пазадарожніку. Атакаваны чальцамі службы бяспекі нападаўшы быў забіты. Забіты два ахоўнікі. Ёхан Цынк не пацярпеў».

«Так, — працягваў з экранна барадааты гаварун, — тысячы фанатыкаў-нацыяналістаў захочуць пасля смерці сваёй біямасы заставацца ў межах сваёй краіны і сваёй мовы, працягваючы служыць нацыяналісцкай ідэі. Але, як мы ведаем, іх мала...»

Разбудзіў мяне сігнал надалонніка. За вакном ужо расвіталася, тэмпература паветра крыху зменшылася, але было амаль таксама задушліва, як і ўчора вечарам.

Таймер паказваў чвэрць на сёму гадзіну. Я са здзіўленнем пачыў, як на дысплеі высвеціўся твар майё ўчарашняй наведвальніцы — жанчыны па імені Мойра. Ужо выходзячы на сувязь, я машынальна адзначыў, што з яе боку было ўключана супрацьпраслухоўваючае прыстасаванне.

— Слухаю, — чамусьці з хваляваннем сказаў я.

— У мяне намер зайсці да вас неадкладна. Вы адзін, спадар Берташ?

— Так.

— Тады, калі вы не супраць, адчыніце дзверы. Я побач.

— Згода.

Я яшчэ раз зірнуў на гадзіннік, каб упэўніцца ў тым, што не памыліўся і цяпер сапраўды яшчэ вельмі рана. Гэтая жанчына прыйдзе. Чаму яна спынаецца? Яна адна, ці па-ранейшаму з тым маўклівым Платонам? — замільгала ў майё

галаве недарэчныя і малавытлумачальныя пытанні. Урэшце, я адчыніў і стаў чакаць.

Праз некалькі хвілін госьця з'явілася на парозе. Я ўбачыў, што замест сурэнкі на ёй быў ільняны камбінезон са шлейкамі, а валасы на галаве падабраны пад спартыўную бейсболку; толькі ўся вопратка чамусьці выглядала бруднай і ў некалькіх месцах была пашкоджанай. Праз аголенае перадплечча чырвонай пісягай цягнулася свежая драпіна. Жанчына выглядала не зусім адэкватнай, і я зразумеў, што нешта здарылася. Урэшце, я не памыліўся.

— Ваш спадарожнік, — спытаў я, — ён таксама прыйдзе?

— Платон не прыйдзе, — праз паўзу адказала яна, і твар яе сутаргава перасмыкнуўся.

Я знерухомеў.

— Што здарылася?

— У мяне праблема, спадар Берташ, — выдыхнула яна, — мне патрэбна дапамога.

Я моўчкі ўзяў яе за руку, правёў у пакойчык і пасадзіў на канапу. Але яна падхапілася з месца, скінула з галавы бейсболку і пачала нервова хадзіць: сем крокаў у адзін бок, паварочвалася і рабіла столькі ж назад.

— Здыміце чаравікі, — прапанаваў я будзённае, чакаючы тлумачэння.

Яна паслухалася, але хадзіць не перастала.

— У душавай ёсць вада? — нечакана спытала яна, спыніўшыся.

— Наўрад ці.

Тым не менш, я зазірнуў у душаваю і павярнуў кран. Вада палілася, і я ўспомніў, што пры засяленні заплаціў за кубаметр даволі адчувальную суму. Як заўсёды, ваду тут уключалі хіба што ноччу.

— Зараз, — сказала яна распранаючыся, — я ўсё растлумачу. Толькі пастаю хвіліну пад душам. Вы не супраць? Я вельмі шкадую, што прымушаю вас непакоіцца. Прабачце.

Яна знікла за дзвярыма, і я пачуў, як палілася вада, пасля чаго знайшоў свежы ручнік і, прыадчыніўшы дзверы, павесіў яго на вяшак. Мельгам убачыў жанчыну, якая ўжо стаяла пад струменем вады, і аданіў яе целасклад: стройныя даўгія ногі, акруглыя клубы, шырокія плечы — пэўна, такімі і выглядалі старажытныя амазонкі.

— У вас знойдзецца які халат? — спытала яна праз хвіліну. Шум вады знік.

Я адказаў, што не нашу халатаў і прапанаваў ёй накінуць маю кашулю, на што яна моўчкі згадзілася.

— Мяне ўжо, магчыма, шукаюць, — неяк вяла канстатвала жанчына па імені Мойра. — Я мушу неўзабаве ісці.

Я хутка кеміў і ведаў за сабой гэтую немалаважную якасць. Ланцужок нейронаў у майё галаве, пэўна, пераставіўся належным чынам, бо праз некалькі секунд я ўзнавіў у памяці бягучы радок з экранна тэлевізара, і ўспомніў фрагмент тэксту. Няўжо гэта так?

— Замах на былога сакратара ідэалагічнага аддзела партыі Бессмяротнасці... Забітыя двое ахоўнікаў і нападаўшы. Ёхан Цынк застаўся жывы.

— Дык гэта вы зрабілі замах на Ёхана Цынка? — вырвалася ў мяне.

Жанчына знерухомела.

— А вы лічыце, што той варты жыцця? — адказала яна пытаннем на пытанне.

— Мне напляваць, — шчыра сказаў я, — але ці трэба падстаўляцца пад кулі з-за нейкіх дзяржаўных клопаў? Дарэчы, чыя гэта была ідэя і навошта было ісці на яе выкананне, не падрыхтаваўшыся як след?

— Вось вы б схадзілі?

— А што гэта дасць? «Людзей-ценяў» большасць.

Але тут я замаўчаў, бо спрэчка ў такі момант была бессэнсоўная, а зрабіў нешта такое, на што б адразу не рашыўся ў іншай сітуацыі. Я сеў з ёй побач і абняў яе за плечы, са шкадобай заўважыўшы, што яе цела ўсё яшчэ нервова ўздрыгвала пад маімі далонямі.

— У цябе знойдзецца што-небудзь з транквілікаў? — спытала яна, глядзячы ў падлогу і перайшоўшы на «ты».

— Не. Я іх не ўжываю.

З дапамогай маіх пытанняў яна паступова паведавала ўсё, што адбылося з імі за апошнія суткі. Платон, як я павінен быў здагадацца, з'яўляўся чальцом невядомай мне забароненай радыкальнай суполкі. Як дарэчы, і яна, Мойра. Як я збольшага ведаў, у краіне дзейнічаюць ці, наадварот, чакаюць у кансервацыі свайго часу, неардынарныя, сур'ёзныя людзі, не апярэчаныя змагары на словах, а халоднакроўныя выканаўцы, якіх улады, выявіўшы, адразу скіроўваюць у фільтрацыйна-папраўчыя лагера, дзе і знішчаюць.

— Платон не пасвяціў мяне ў свае планы пасля сумеснага наведвання вас, спадар Берташ, але вы яго нечым цікавілі, і ён прыходзіў адмыслова, а мне параіў чакаць яго ў адным з трэццеразрад-ных гатэляў, патлумачыўшы, што, калі не вернецца праз некалькі гадзін, то варта ехаць у Новы Эдэм самастойна, ну, і калі наш новы знаёмы Берташ Яновіч (гэта значыць вы) дасць згоду, то дабірацца туды разам, а яго не чакаць...

Праз нейкі час яна даведдалася з тэлехранікі пра замах і адразу пазнала ў нападаўцу Платона. Нагадвалі і яе прыкметы. Упячы яму не ўдалося, і ён, ужо забіты, згарэў у машыне. Магчыма, ён збырог яе жыццё.

— Цяпер, — закончыла жанчына свой апавед, — я, вядома, не хачу падстаўляць цябе, — і праз гадзіну пайду...

— Дык і ты выслана? — спытаў я.

— Так. Амаль усе, хто працаваў з тваім бацькам, былі праз нейкі час пакараныя. Мяне саслалі ў Эдэм.

— Пабудзеш у мяне, пакуль усё супакоіцца, — сказаў я, — а потым мы, верагодна, рушымы ў паселішча. Я прымаю вашу прапанову.

— Дзякуй. Я не памылілася ў табе. Думаю вось, чым бы табе аддзячыць...

— Не клапаціся.

— Ты натурал? — нечакана пацікавілася яна, па-ранейшаму сядзячы на канапе і не падмаўчычы галавы.

— Хіба гэтага не бачна?

— Тады транквілізатараў не трэба, — на яе вуснах з'явілася ўсмешка, у якой было, на мой погляд, нешта змушанае, але затым яна раптам скінула з сябе кашулю і рашуча абняла мяне. Мы леглі на канапу. Я не адразу авалодаў ёй, а нейкі час моўчкі лашчыў, пэўна, ужо тады ў мяне да яе ўзнікла тое самае пачуццё, якое, яшчэ да гэтай нечаканай фізічнай блізкасці, злучыла нас разам і якое з даўніх часоў называлі каханнем...

▶ **МІНІПАЭМА****НЕ ДАЙ ЗГАСІЦЬ НАДЗЕЮ**Марыя **НОВІКАВА****Калі ты ступіш у абшары ночы,
О, колькі болю на тваім шляху!**
Грына Дарафейчук**Ёсць талент — жыцьць...**
Марыя Баравік

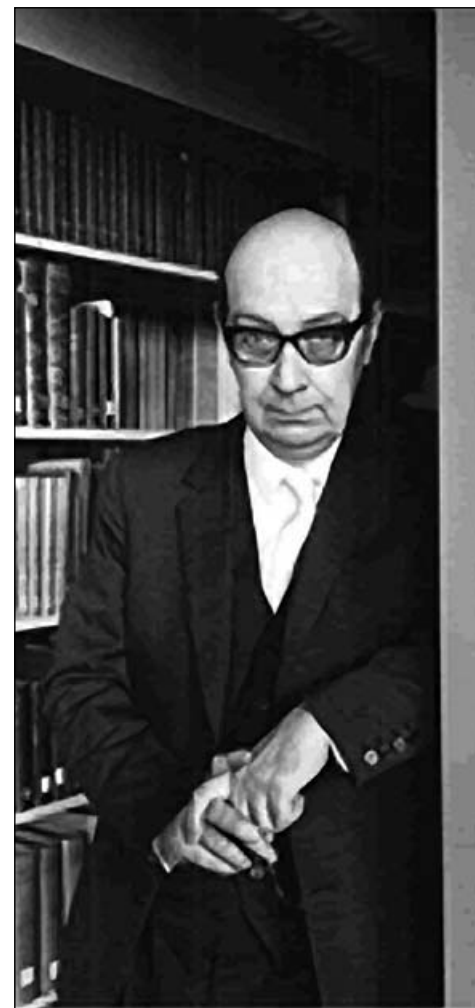
Голас Бога:

— Мой чалавек, Мой скарб і боль
Мой вечны,Табе Я даў у спадчыну Зямлю.
Але, каб свет не страціў чалавечнасць,
Яшчэ й агеньчык Веры запалю.Калі ты ступіш у абшары ночы,
Ён будзе грэць цябе сваім цяплом,
Каб ты з дарогі ісіцыны не збочыў,
Асветліць шлях даверлівым святлом.Маё непаслухмянае стварэнне,
Каб сапраўды Маім адбіткам быў,
Я даў табе стваральнае імкненне
І Таленту агеньчык запаліў.Каб на шляху сваім бяды не зведаў,
Адрозніць мог, што — добрае, што — зло,
Я дам душы тваёй і прагу ведаў.
Так, дам табе Я Мудрасці святло.Пытаешся, дзе шчасце і багацце?
Як жыць табе ў нядолі і журбе?
Вазьмі Надзею, каб сябе не страціць.
І прыкладзеца іншае табе...Адказ Чалавека:
— І я пайшоў няпростаю дарогай,
Пайшоў, не наракаючы на лёс.
І пальмнелі ўсе дарункі Бога,
Я іх святло ў жыццёвы свет панёс.І найярчэй мая гарэла Вера.
Дзіцячы позірк мой шукаў нябёс.
І ў храм былі адчыненыя дзверы,
І быў на алтары жывы Хрыстос.Ды час мяне прыспешваў у даросласць.
Агеньчык Веры мне нязручным стаў.
Забўўся я пра шчырасць і пра ўзнёслаць
І ў спакушэннях веру занядаў.Згасіў агонь, каб воск дарма не траціць:
Зацэплю зноў, калі надыдзе час —Бліжэй да Пасхі, ці пры іншым свяце...
І свечкін труп заторкнуў за абраз.Згасіў агонь, што цепліўся так квола.
І больш не браў таго я ў галаву:
Жывуць жа людзі без яе наўкола.
І я без Веры няк пражыву...Без Веры...
І на трон узняў я Розум.
— Усё змагу, адолею, — рашыў.
Не ўбачыў я галоўную пагрозу:
Быў розум мой пазбаўлены душы.І не было ў мяне абмежавання,
Маральнай меркі ў сэрцы не было.
І стаўся Розум свету пакараннем,
Бо затаптаў я Мудрасці святло.Дзе ж выйсце?
Творчасць! Талент — мой ратунак!
Я ў гэты вір нырнуў, бы ў акіян.
Я выпесціў Твой, Госпадзе, дарунак,
Ды сам сябе ізноў завёў у зман.Не шкадаваў ні высылкаў, ні часу.
Я адчуваў, як з кожным днём мацней
Так надзвычайна, зырка, зорна, ясна
Гарэла свечка Таленту ўва мне.Казалі: «Шапкі прэч, прад намі — геній!»
Лагодзіў вушы гэты хваласпеў.
І я не слухаў голасу сумлення,
Бо славы і вядомасці хацеў.Я даслужыўся да вяскоў лаўровых...
Ды толькі ў той пагоні за хвалою
Свядома заглушыў я шчырасць слова
І ў пустаслоўі страціў Талент свой.Тры свечкі. Тры забітыя ахвяры
Майго бяздум'я і жыццёвых драм...
Даруйце мне, загубленыя мары,
Агонь душы, што задушыў я сам.Стаю над цемрай, над бяздонным вірам.
Застаўся крок...
І тут успомніў я,
Што свечак усяго было чатыры...
І гэтая — апошняя мая.Крычала ўсё: «Згасі я! Спазніўся
Ты пачынаць з бялюткага ліста!»
У цемры сэрца ціхі блік свяціўся.
Я ўпершыню агонь гасіць не стаў.У ночы сэрца блік святла ніцее...
І голас з той далёкае парыМне падказаў імя яго: «Надзея...»
І ўсклікнуў я:
— Не памірай! Гары!!
Гары! Свяці!!! Адпрэчу ўсе сумневы!
Я болей не магу ХАЛОДНА ЖЫЦЬ!І, як з нябёс магутная залева,
Слоў шчырых мора хлынула з душы.І я адчуў забытае трымценне
Пякучых думак і шчымлівых нот.
І зноў жывое польмя натхнення
Маю душу прабіла навывлёт.Сказаў тады:
— Мінае прага славы,
Сцірае час абрысы гарадоў.
Руйнуюцца палацы і дзяржавы,
Ды вечныя Надзея і Любоў.Мінае ўсё: багацце, шанаванне.
І я міну. І цэлы свет міне...
І гэта адкрыццё было світаннем
І адраджэннем Мудрасці ўва мне.І я сказаў:
— Адкіну ўсе ваганні,
Адкрыў сэрца словам я Тваім,
Твая Любоў ратуе ад змяркання.
Мой Божэ, назаві мяне «сваім».Пакліч мяне з глыбінь маёй цямнечы,
З маёй тугі, бязвер'я і трывог.
Твая Любоў мае акрыліць плечы...
Пакліч мяне, пакліч мяне, мой Бог!... І раптам думка зыркаю маланкай
Працяла адкрыццём мой думны дым:
Калі «Цябе шукаю я ад ранку...»,
Якім жа, Госпадзе, я быў сляпым!!!Ты быў са мной ад першага імгнення,
Ад нараджэння неба і зямлі,
Ад першай думкі, ад майго ўтварэння
Любоў і голас Твой ўва мне жылі!Мне больш не страшна. Бо калі настане
Мой крок апошні ў хвалю небыцця,
Зазья Бог над безданню — світаннем
І зноў пакліча з цемры да жыцця!Голас Бога:
— Дзіця Маё, Мой клопат і натхненне,
Адкрыў ты найважнейшае ў жыцці:
Праз страты, горыч, праз усе цяпенні
З Надзеяй непасаснаю ісіці.Насі Яе ў душы, дзяліся Ёю,
Не дай Яе нікому задушыць.
І памятай, што Я заўжды з табою,
Як і Надзея — лепшы ТАЛЕНТ ЖЫЦЬ!▶ **ПЕРАКЛАД****Філіп Ларкін****ФІЛІП ЛАРКІН (PHILIP LARKIN)**
— англійскі пісьменнік (1922–1985),
нарадзіўся ў Ковентры, закончыў
Оксфардскі ўніверсітэт. Лаўрэат
шматлікіх літаратурных прэмій і
ўзнагарод, сярод якіх — Каралеўскі
залаты медаль за паэтычныя
дасягненні.**Вада**Калі б мне казалі
Прыдумаць рэлігію,
Я б скарыстаў ваду.Хадзіць у царкву —
Трэба ісіці ўброд, каб
Захаваць сухім адзенне;Літургія мая мела б
Вобразы акунання ў ваду
І шчырае хрышчэнне,
На ўсходзе я мушуПадняць шклянку вады,
Дзе будзе збірацца
Анэльскае святло.**Я пачаў гаварыць**Я пачаў гаварыць:
«Чвэрць стагоддзя», або
«Трыццаць гадоў таму» —
Пра сваё жыццё,Затаіўшы дыханне,
Быццам падаю і ўздымаюся
У вялікай мёртвай пяцілі
У пустэльным небе.Усё, што здарыцца —
Смерць (і мая таксама),
Як і калі. Хто за кім —
Трэба яшчэ даведацца.**Скошаная трава**Трава слабая ў пакосе.
У скошаных сцяблін
Кароткае дыханне,

Смерць забірае шмат гадзін.

Трава ўмірае белым днём
Ліпеня зялёна-лістовага.
Свечкі каштанаў гараць агнём,
Чакаюць хіба дня новага.І пахне ўсюды белым бэзам,
Сцежкі ўсе ў карунках,
Воблак паўзе над лесам
Ціха — поўны задумкаў.**Калі б рукі
маглі вызваліць сэрца**Калі б рукі маглі вызваліць цябе, сэрца,
Куды ты паляцела б?
Далёка па ўсёй зямлі,
Якую поўнае неба захацела
Зрабіць пустой. У горад,
Да мора, да гары над долям,
Калі б рукі маглі зрабіць цябе волным?Я б не замкнулася на замок,
Я б пабегла праз даліны,
Лясы і палі, колькі змагло б,
Лавіла б і часлівыя хвіліны
Пад сонцам. А калі знемагло б,
Не знайшло б нат і пляча,
Каб галаву сваю прытуліць.

Пераклад Алены ТАБОЛІЧ

▶ АПАВЯДАННЕ

ФОТАМАЙСТАР

Уладзімір ДАМАШЭВІЧ

Лета выдалася гарачае, спякотнае, без дажджоў. Збажына на полі даспявала без пары, з малым, засушаным зернем. А ў верасні, калі поле паступова гусцела, пачаліся дажджы. Толькі першага верасня, як памятае майстар Карнілка, пагода стала адмысловая, як па заказу, і ён заўсёды прыносіў дадому, у сваю фоталабараторыю, некалькі стужак і касетаў добрых вясёлых школьных здымкаў, якія рабіў па запрашэнні ў некалькіх школах, толькі паспявай.

Гэта быў сякі-такі заробак да яго працы ў газеце, якую ён не любіў і ўжо падумаў пра тое, каб пайсці ў якое іншае месца, каб не здымаць надзьмутых старшыняў калгасаў, заношаных трактарыстаў і нывыспаных худых даярак.

Цяпер апошнім часам нахапілася новая — ці то хвароба, ці то ўлюбёнасць — хадзіць на мітынгі, якія сяды-тады арганізавалі апазіцыйныя партыі, выводячы на вуліцы і на плошчы не адну тысячу людзей, пераважна моладзі. Яму асабліва імпанаваў яшчэ даволі малады ваяк самай баявітай і шматлікай партыі, якая мела ў сваёй праграме бачыць Беларусь незалежнай дэмакратычнай краінай — без камуністаў, з’арыентаваных на Усход. Гэта быў Лявон Войніч, высокі, стройны, хударлявы мужчына з галавою мудраца: высокі лоб, які ўжо пераходзіў у лысіну, цёмныя смелыя вочы, востры правільны нос, добра акрэслены жарсткаваты рот, прыемнага тэмбру барытонасты голас, якім ён умеў артыстычна мадуляваць. Яшчэ ў ім здзіўляла тое, як ён умеў гаварыць: цвёрда і пераканаўча, ніколі не заікаючыся і не спыткаючыся, нібы перад ім ляжаў тэкст, набраны вялікімі літарамі...

Хоць майстар Карнілка па пашпарце лічыўся рускім, бо нарадзіўся на Смаленшчыне, ён цалкам трапляў у палон яго жалезнай логікі і згаджаўся з прамоўцам на ўсе сто, як і ўсе тыя, хто яго чуў востра на гэтай плошчы ці вуліцы. Таму, ходзячы на мітынгі, ён вяртаўся не з пустымі рукамі, а меў некалькі плёнак і касетаў, запоўненых здымкамі гэтага незвычайнага чалавека, прытым у самых розных ракурсах, у самых нечаканых паваротах, выказах твару: у часе прамовы, у паўзах, часам з усмешкай, калі відаць былі яго белыя роўныя зубы, калі правая рука яго падкрэслівала нейкую новую думку. Але жэсты і ўсмешкі ў яго былі рэдкія.

Майстар Карнілка лічыў, што гэты чалавек даб’еца пастаўленай мэты, хоць яму будзе вунь як цяжка, і ўсёй душою хацеў яму спрыяць — хоць бы вострым спосабам, — праз аб’ектыў, каб захаваць яго воблік надоўга.

А зусім нядаўна фотамайстар надумаў сабе цікавую работку: змайстраваць фотаальбом, у якім паказаць свайго героя Лявона Войніча ад пачатку іх знаёмства да сённяшніх дзён, калі той

выступае з высокай трыбуны ва ўладзе, на сесіях, на сустрэчах з выбаршчыкамі, на плошчах перад тысячнымі натоўпамі, дзе ён рэзка крытыкуе рэжым за тое, што ён прадае нацыянальныя інтарэсы: закрываюцца беларускія школы ў гарадах, а ў сталіцы рэспублікі ўжо няма ніводнай школы на роднай мове. Гэта не зафіксуеш на стужцы, але зрабіць падпіс пад здымкам можна — і нават трэба: даваць вытрымкі з яго выступленняў — самыя вострыя і трапныя мясціны.

Альбом будзе трохі палітызаваны, але што ў гэтым дрэннага? Цяпер такі час: палітыка сядзіць у кожнага ў пячонцы, без яе проста немагчыма жыць. Добра было б потым растыражыраваць альбом, каб яго пусціць у людзі, у народ, але гэта паспееца. Галоўнае — зрабіць арыгінал-макет, а тады будзе ведаць, што і як, у які бок вярнуць і куды кіраваць...

Аказалася, што не так усё проста, як яму спачатку здавалася. Трэба было перакапаць свой архіў стужак — плёнак і касетаў, старых здымкаў, якія ляжалі ў яго, складзеныя без усякай сістэмы, лепш сказаць, зваленыя ў кучу, у якой цяжка было знайсці пачатак і канцы. Да таго ж у яго ўсё неяк няўзнак памянлася-паламалася: ён развёўся з жонкаю. І адна з прычын, калі не галоўная, была тая, што фотамайстар перастаў як след займацца сваімі справамі, каб пракарміць і дагледзець сям’ю, а звязаўся з апазіцыйнай, прападаў на розных мітынгах і дэманстрацыях, здымаў нейкіх там крыкуноў, што выступалі супраць рэжыму. За што не раз фотамайстар меў прыемнасці — не толькі ад роднае жонкі, але і ад уласнага начальства на рабоце, а таксама ад міліцыі, якая часцяком затрымлівала яго, забірала і засвечвала стужкі, спасылаючыся на нейкія ім вядомыя, а яму невядомыя, пастановы і ўказы, пагражала ўжыць да яго больш строгія меры. Яны з жонкаю размянялі кватэру, ёй дасталося два пакоі і двое дзяцей, а яму — аднапакаёўка на першым паверсе ў старым доме, пабудаваным яшчэ пасля вайны, — казалі нават, што яго збіраюцца зносіць, а тут пачнецца новая вялікая будоўля. Але калі тое будзе... Пры размене, прырэбах у яго шмат чаго згубілася, шмат чаго завалілася і пераблыталася, таму ён да ўсяго стаў адносіцца яшчэ больш няўважна, нібы стаў жыць сённяшнім днём — і толькі.

Ва ўсякім разе, цяпер яму рупіў толькі альбом, астатняе стала дробным і нецікавым. І яраз тут у яго з’явіўся новы клопат: неяк на мітынгу недзе ў кастрычніку да яго прыклеіўся адзін хлопец вясковага тыпу, проста апрануты, і сам просты, як лапаць, сярэдняга росту, русавалосы, у шэрым падношаным плашчы, са спартыўнаю сумкаю чорнага колеру, даўно не новаю. Ён стаў угаворваць майстра ўзяць яго на кватэру. «На якую кватэру? — здзівіўся майстар. — Я маю аднапакаёўку, у якой мне і аднаму цесна, а ты хочаш, каб я цябе ўзяў. Хто ты такі?»

Хлопец расказаў, што ён студэнт трэцяга курса, што яму цяпер не далі інтэрната за яго паходы на мітынгі і дэманстрацыі, сказалі шукаць кватэру. Ён хацеў бы пабыць у яго хоць пару месяцаў, а там яго сябра абяцаў яму знайсці добрае месца з ім разам, там у яго цяпер нейкія непаладкі ў сям’і... Хлопец так прасіўся, так умоўваў майстра, што ён згадзіўся ўзяць яго на якіх пару месяцаў. Раз хлопец паплаціўся за сваю цікавасць да апазіцыйнага віхру, то яму трэба дапамагчы, — рашыў майстар. Выходзіць, што яны абодва паплаціліся за адно і тое ж, звязаны адной вярвачкаю.

Вечарам хлопец прынёс свае небагатыя пажыткі: раскладушку, чорную суконную коўдру, пару прасцінаў, невялікія асікпадушачку, яшчэ ўсякай там драбязы: ручнік, шыла-мыла, зубную шчотку.

Яны павячэралі разам, пілі малдаўскае віно, якое прынёс новы кватарант — звалі яго Ігнасем, рэдкае цяпер імя. Ён быў негаваркі, толькі трохі расказаў пра сябе — адкуль, хто бацькі, колькі братоў-сёстраў, але ўсё ў яго было звычайна, без ніякіх адхіленняў ад нормы.

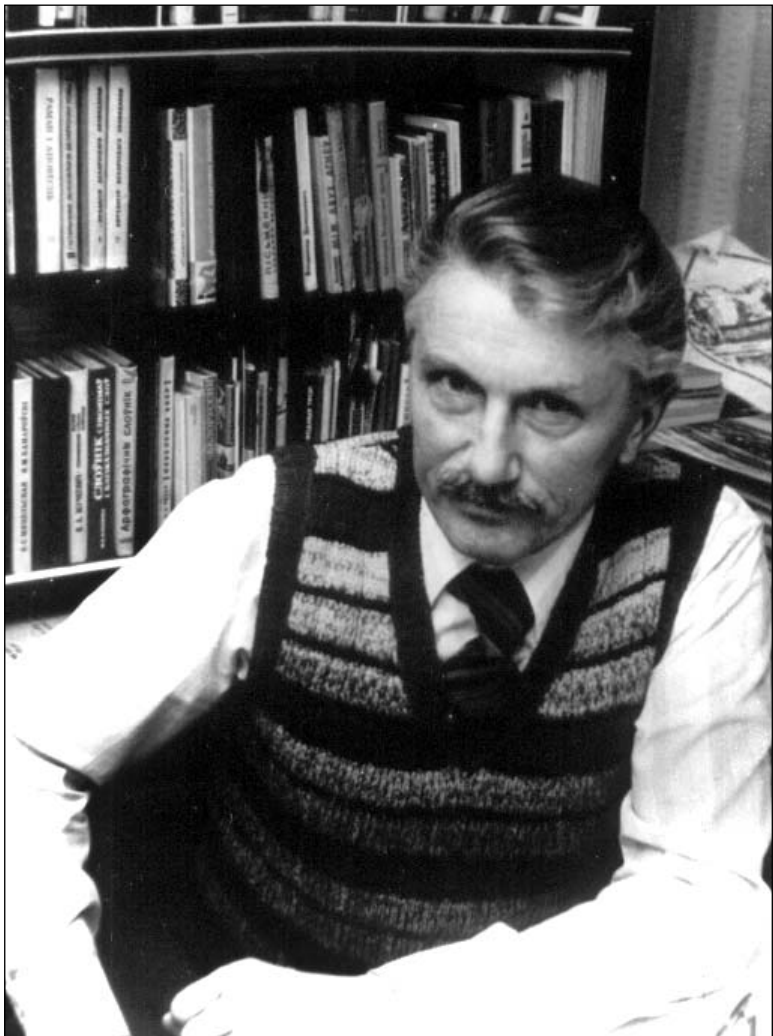
Гаспадар таксама сёе-тое распавёў яму пра сябе, паказаў некалькі здымкаў, зробленых на мітынгах, хлопец зацікавіўся імі, пытаўся, хто гэта, а хто гэта, а галоўную фігуру звычайна ў цэнтры здымка, высокую, з адкрытым тварам і голаю галавой ён добра ведаў. Майстар расказаў пра тое, як прыйшоў да думкі, што вось гэты, на здымках, Лявон Войніч, гаворыць правільна: трэба нешта рабіць, а не мірыцца з тым шэрым жыццём, якім жывём мы сёння.

Малады хлопец уважліва слухаў, часам што-небудзь перапытваў, як бы хочучы заглябіцца ў тэму. Яго, як ні дзіўна, цікавілі асобныя прозвішчы, якія сталіся вядомымі ў апошні час сярод апазіцыйнай моладзі; яго зацікавіла, чаму іх афіцыйная прапаганда называе нацыяналістамі, хоць яны, па сутнасці, ніякія не нацыяналісты, а толькі патрыёты свайго краю. Дык хіба гэта грэх?

Фотамайстар згаджаўся з яго словамі і прыводзіў думку, што менавіта кожнага беларуса-патрыёта ў 37-м годзе расстрэльвалі як ворага народа, нацдэма, заклятага праціўніка савецкай улады, а гэта былі ніякія не ворагі, а лепшыя людзі нацыі, якімі можна і трэба было ганарыцца, а не абываць іх страшным кліямом «вораг народа» — і знішчаць, як «шалёных сабак».

І сёння, калі іх дзеці і ўнукі выходзяць на плошчы і вуліцы з бел-чырвона-белымі сцягамі і прагэтуюць супраць скасавання беларускіх школаў, дык іх ужо таксама называюць самымі горшымі словамі: адмарозкамі, недабітымі нацдэмамі і нават фашыстамі...

Яны доўга яшчэ потым гаварылі, ужо выключыўшы святло, студэнт Ігнась парываў сваёю раскладушкаю, варочаўся, не зна-

ходзіў зручнае позы. І калі заснуў сам майстар Карнілка, нават не заўважыў — плаўна і непрыкметна. Спаў моцна, без усякіх сноў, і прачнуўся ўжо завідна, было вострае пятнаццаць. Глянуў на раскладушку — пуста, яна акуратна засланая чорнаю суконнаю коўдраю, на падушцы-ясіку ляжыць згорнутая ў дзве столкі невялікая паперка, як з блакнота. Майстар разгарнуў яе і прачытаў: «Выбачайце, спяшаюся на заняткі. Буду вечарам. Ігнась». Почыркі роўны, правільныя, спакойныя — ні ўлева, ні ўправа.

«Ну й ладна, мне што? Зараз паснедаю — і за работу».

Снедаў, думаў, успамінаў учарашні вечар, гутарку з хлопцам. Ці не зрабіў ён глупоты, што адразу паказаў сябе, распрануўся дагала? Мо не варта было б так адразу?.. Але што, хіба ён не ведае, хто ён, Карнілка, якому Богу моліцца? Хіба не быў ён на мітынгах, не бачыў, на чым баку яго сімпатыі?

А вось хто гэты Ігнась, ты, братка, ведаеш толькі павярхоўна. Мо гэта зусім не той хлопец, за каго ён сябе выдае? Варта было б праверыць, што гэта за студэнт, ці за сімпатыі да апазіцыі яго выставілі з інтэрната? Мо гэта звычайная падсадная вутка? А ты, стары, адразу пайшоў на яго голас? Можа такое быць? Можа, яшчэ і як...

Але, з другога боку... Здаецца, нічога падазронага за ім няма. Звычайны праставаты, вахлакваты, не надта развіты як на сённяшнюю студэнцкую моладзь. «Штабс-капітана Рыбнікава» не чытаў, Купрына нават не чуў. З беларусаў чуў пра Максіма Гарэцкага, кажа, што чытаў яго «Запіскі на імперыялістычнай вайне». Можа, й праўда... Але што Гарэцкі быў рэпрэсаваны і расстраляны — не ведае. Звычайны студыёзус, чаго ад яго хацець? Па гадах, здаецца, яму ўжо недзе дваццаць пяць, што ж ён так спазніўся? Ці служыў у войску — не сказаў... І яшчэ — зачуханасць яго здаецца штучнаю, тут ён як іграе ролю такога вясковага лапця, а сам, відаць,

не такі — мо нават гарадскі і сэрцаед жаночы...

Але такія думкі-сумненні як узніклі, так і зніклі, не пакідаючы глыбокага следу ў свядомасці, ён лічыў, што гэта дробязі, якія ён сам сабе прыдумляе. Яго цяпер цікавіла, як добра скласці альбом, каб ён зацікавіў глядача: мо варта даць некалькі каляровых здымкаў для ажыўлення?..

Сёння дзень у яго прайшоў неяк хутка, выйшаў толькі ў краму, купіў пельменяў, як, кефіру, кавалак таннае кілбасы — на дарагую выбачай! Галоўнае, каб было што закінуць у топку, казаў адзін чыгуначнік. Свой жытот ён прывучыў не быць пераборлівым, за што не раз і сварыўся з жонкаю, бо ёй, як жанчыне, хацелася часам нечага смачнейшага, чым яго шырпатрэб.

Новы кватарант прыйшоў у дзясць вечара, казаў, што затрымаўся ў чыталыцы. Дзіўна, што пра ключ ён не загаворваў, а гаспадар сам не напрошваўся. Але, нібы адгадаваючы яго думкі, хлопец сказаў, што ён увесь час будзе прыходзіць недзе так — пасля дзясці вечара, астатні час ён або на занятках, або ў чыталыцы, шмат семінарскіх заняткаў, увесь час трэба рыхтавацца, каб не страціць стыпендыі. Сёння ён быў у трохі лепшым касцюме, паголены, прычасаны — меў прыстойны выгляд, і майстар падумаў, што проста ён прывыкае да чужога чалавека. А галоўнае, каб ён яму не надакучаў.

Вячэралі разам, зноў кватарант дастаў са свае спартыўнае сумкі пляшку малдаўскага партвейна, запытальна паглядзеў на гаспадара: што ён скажа? А гаспадар сказаў, што яму гэта не зашкодзіць, а вось студэнту дык можа адбіцца на паспяховасці, на што той з усмешкаю адказаў, што можа піць доўга, а яшчэ даўжэй — не піць, тым больш партвейн, які ён уважае лепш за сухача. Потым ён нечакана пахваліўся, што прачытаў Купрына — «Штабс-капітан Рыбнікаў», што яму вельмі спадабалася апавяданне і гэты японскі штабс-капітан, вельмі разумны і аспярожны чалавек, а

15 (7)

ПРОЗА

вось жа прамагнуўся — і пагарэў з-за нейкай там прасціцёткі. А каб не яна, дык ён яшчэ вунь колькі нашкодзіў бы. А каму трэба было яго вылавіць, тыя спалі... Нешта падобнае было і ў гэтую вайну...

Але развіваць тэму студэнт не стаў, а гаспадар ахвотна падключыўся. Менавіта, каму трэба, той заняты абы чым, а не галоўным. Вось чаму нас і правучылі тыя ж немцы, як японцы ў тую вайну. Мараль «сей басни такова»: «Дзякуй Богу, што твой праціўнік паўдурак. Інакш табе было б не знасіць галавы».

На што студэнт нечакана сказаў, што яму падабаюцца амерыканцы: за сваю паразу ў Пірл-Харбары яны скінулі на японцаў усяго дзве атамныя штучкі, пасля чаго японцы адразу ўзнялі ручкі. Яны абодва трохі пасмяяліся з удалай рыфмы, якую знайшоў студэнт, а потым схамянуліся: з чаго смяюцца!

— Табе проста трэба ісці ў парты, — зазначыў гаспадар.

— Не, паэта з мяне не будзе, — адказаў студэнт, — пайду ў юрысты.

— Судзіць ці абараняць? — спытаўся гаспадар.

Студэнт падумаў, а потым адказаў:

— Абараняць...

— Вельмі слушна. Віншую, — зазначыў гаспадар. — Аднак: як жа тыя дзве штучкі?

— Я сказаў бы, што японцы іх заслужылі, — адказаў студэнт.

Гаспадар пакруціў галавою, як бы згаджаючыся са сказаным, і дадаў у заключэнне:

— Каб кожны атрымаў тое, што заслужыў, было б няблага. Аднак...

Майстар заўважыў, што яму прыемна пагаварыць з чалавекам, відаць, жыццё адзінокага мужчыны яму прыелася, а гаварыць сам з сабою ён яшчэ не навучыўся — стаж адзіноты быў не такі яшчэ вялікі...

Дні непрывычна каціліся, ён прывыкаў да новага чалавека, які не здаваўся яму чужым, а выклікаў да сябе сімпатыю. Мо нават таму, што не лез у душу з распытамі, не надакучаў нейкімі там апевдамі пра сябе, не хваліўся поспехамі ў дзяўчат, як гэта любяць рабіць студэнты. Адзінае, што яго цікавіла і пра каго яны гаварылі і нават спрачаліся, была апазіцыя, пераважна яе лідэр Лявон Войніч. Ігнась не зусім быў згодзен з тэзісамі Лявона наконт далейшай дзейнасці: апора на ўласныя сілы, сяброўства з суседзямі толькі на ўзаемна выгадных умовах, развіццё нацыянальнай культуры, беларускай школы і мовы перш за ўсё, якая з кожным годам ідзе к заняпаду — і з гэтым ўсе як змірыліся і робяць выгляд, што так і трэба, і што працэс гэты спыніць нельга, а тым больш — спыніць і нават павярнуць назад. А Лявон даказвае, што яго трэба спыніць — і любымі сродкамі, інакш праз год-два-тры будзе ўжо позна.

— Што значыць «любымі сродкамі»? — пытаўся студэнт у майстра.

— Любымі, я так думаю, — гаварыў майстар, — гэта значыць нават самым радыкальнымі.

— Што гэта за радыкальныя? Узброеныя? — зацікавіўся студэнт.

— Не трэба ўзброеных. Не трэба ліць родную кроў, як гэта бывае ў грамадзянскіх войнах,

у войнах дамовых, як кажуць палякі. Трэба змагацца мірнымі сродкамі: масавымі мітынгамі, дэманстрацыямі, акцыямі непадпарадкавання, як гэта рабіў вялікі індус Гандзі, галадоўкамі, забастоўкамі... А не так, як мы робім: выйшлі, пашумелі, пагаварылі, потым разышліся — і на гэтым кропка. Не, так мы не зрушым з месца гэты цяжкі воз. Акцыі трэба праводзіць бяспечно, пакуль рэжым не стоміцца і не прызнае, што патрабаванні апазіцыі, народа правільныя, законныя, і іх трэба выконваць, бо голас народа — гэта голас Божы, і калі яны яго адрынуць — значыць, яны не слугі народа, а ворагі народа і павіны пайсці ў адстаўку, даць месца тым людзям, якія здольны вывесці краіну з заняпаду — менавіта культурнага заняпаду, нацыянальнага памірання. Гэтая зямля, па якой мы ходзім, на якой жывём, якая нас поіць і корміць — беларуская, дык чаму мы мову сваю беларускую занябалі, выкінулі на звалку гісторыі?

Майстар паваячаў, перадыхнуў і працягнуў:

— Што выкідаюць на звалку? Тое, што аджыло сваё, што знасілася дашчэнт і не мае больш ніякай патрэбы. А мова наша? Чаму наш рэжым кідае яе на звалку, як непатрэбшчыну? Якое права ён мае гэта рабіць? Хіба можна выкідаць на звалку самае святое, самае дарагое — мову, — што ज्याкімі належала нашаму народу? Няўжо нашы вярхі зусім аслеплі і аглухлі, няўжо зусім атупелі і апупелі, што не бачаць відавочнага? Чаму яны не глянуць на сваіх суседзяў і не вучацца ў іх? Хто з нашых суседзяў — злева, справа — адрокся ад свае мовы, роднае, на якой гаварылі іх дзяды-прадзяды, хто гаворыць на чужой, на пазычанай, на суседавай? Дзе, хто? Нідзе, ніхто! — аж задыхнуўся майстар і сёкануў рукою паветра.

— А гэта вы добра казалі! Проста, як у сук уляпілі! — гарачыўся і аж падскокваў на табурэце студэнт.

Фотамайстар між тым гаварыў далей: на яго як накаціла нейкая магутная хваля, якая ўзняла яго высока-высока, што яму рабілася ажно страшна, бо ўнізе была чорная прорва.

— Дык чаму ж нашы вярхі такія разумныя наадварот? Дзе іх вочы? Дзе іх вушы? Дзе іх розум урэшце? Калі яны лічаць, што родная мова — гэта нішто, то трэба прызнаць, што яны падпісваюць сабе страшны прысуд: яны прызнаюцца, што яны самі нішто! Але, каб не лічыцца такімі, яны пазычылі мову ва ўсходніх суседзяў і карыстаюцца ёю як сваёю. І не думаюць, што за гэта трэба будзе плаціць дарагую плату. І чым жа яны будуць плаціць? Ды сваім знікненнем! Яны міжволі, самі таго не адчуваючы, растварацца, як тая соль, у рускім моўным акіяне і перастаюць існаваць як беларускі народ, як нацыя беларусаў, а стануць рускімі, расійцамі. І гэты час не за гарамі. За год, за дзесяць, за сто — нас не будзе як нацыі, бо не будзе нашае роднае мовы! Вось мы з табою — на якой мове гаворым? На трасянцы з беларускіх і рускіх словаў! А на добры лад мы павінны гаварыць на чыстай літаратурнай беларускай мове, якую выкладаюць у школах, у вышэйшых вучэльнях... Я кажу «выкладаюць»... Каб жа

выкладалі! Каб выкладалі, мы не гаварылі б на трасянцы... Мы заплацім сабою, сваім народам! Рускіх стане на дзесяць мільёнаў больш, а нас — нуль без палачкі, васьмь колькі нас будзе! Мы ператворымся ў нуль, мы знікнем! Дык няўжо наш урад гэтага не бачыць? Калі не бачыць — дык трэба яму паказаць — і даказаць. І першы факт гэтага доказу — гэта тое, што яны, нашы вярхі, ужо не беларусы, а расейцы, і хочучы, каб мы ўсе бралі з іх прыклад — пайшлі за імі ў абдымкі да рускага мядзведзя. Нават трохі сімвалічна — абняцца з мядзведзем...

— Мядзведзем па прозвішчу Мядзведзеў! Сапраўды сімвалічна! — перабіў яго студэнт і зарагатаў, але нечакана абарваў рогат і стаў сур'ёзна — зноў не зводзіў вачэй з майстра.

Майстар, як падхоплены ўсё той жа хваляй, гаварыў далей:

— Паказальнікі на праспекце Незалежнасці па-беларуску — гэта добра, аб'явы прыпынкаў у транспарце, у метро — па-беларуску — гэта выдатна. Але... ці не ёсць гэта звычайная паказуха: для гасцей з-за мяжы? Самая звычайная, можна сказаць, савецкая. Бо пахадзіўшы па вуліцах беларускай сталіцы, прыслушаўшыся да галасоў людзей на вуліцы, у метро, у аўтобусе і тралейбусе, госьць адразу пачуе і зразумее, што ніякіх беларусаў тут ужо няма, што тут толькі рускія. А дзе ж падзеліся беларусы? — спытае ён у сябе, а можа і ў тых, што гавораць па-руску. І яму на чыстай рускай мове, праўда, з акцэнтам беларускага паходжання, скажуць: «Да беларусы вобок вас, все мы белорусы». — «А гдзе ж ваш родной язык?» — спытае дасведчаны паляк, ці літовец, ці ўкраінец, а мо нават швед. І што ж пачуе ў адказ? Пачуе шмат чаго, толькі не пачуе праўды: што беларускую мову ў нас забралі за нішто, праўдзівей, мы яе аддалі за нішто нашаму «вялікаму суседу».

— Няўжо такое можа быць? — усклікнуў студэнт. Па шчоках у яго цыклі слёзы.

— На вялікі жаль, усё ідзе да такога ганебнага канца, — адказаў майстар.

— Не, нешта трэба рабіць, каб мы не прапалі. — Студэнт выцер вочы тыльным бокам далоні,

Мы заплацім сабою, сваім народам! Рускіх стане на дзесяць мільёнаў больш, а нас — нуль без палачкі, васьмь колькі нас будзе! Мы ператворымся ў нуль, мы знікнем!

крутнуў галавою, нібы адганяючы ад сябе назойлівых нябачных камароў, і працягнуў: — Сёння я не засну, вы так развярдзілі маю душу, што там бушуе пажар ці нешта такое. Мне, скажу вам шчыра, і балюча ўсё гэта пачуць, і радасна, што ёсць людзі, якія не жывуць толькі сённяшнім днём, не дбаюць толькі пра свой утульны катух, пра свой брук, а думаюць пра нацыю, пра яе заўтрашні дзень. Значыць, мы не павінны прапасці, калі ў нас ёсць такія людзі, як вы? Ці праўду я кажу?

— Наконт мяне ты перабольшваеш, але я табе скажу ўпэўнена, што ў нас ёсць шмат моцных людзей, якія мысляць шырока, бачаць далёка і робяць шмат, але яны нейкі самі па сабе, нейкі раз'яднаныя, а часам нават ва-

рожа ці з недаверам ставяцца да людзей, якія робяць тую самую справу — абараняюць інтарэсы нацыі. Мы забываем элементарную рэч: што мы ідзём рознымі — мо часам і не такімі ўжо рознымі — дарогамі да адной мэты — незалежнай вольнай Беларусі, беларускай Беларусі, а не нейкай там Белаі Русі, якая будзе гаварыць па-расейску. Памятаеце словы Мураўёва-вешальніка? Ён сказаў так: «Что не доделал русский штык, доделает русская школа». Гэты яго акупанцкі голас нутром чуюць нашы вярхі і робяць усё, каб школа наша як мага хутчэй стала менавіта рускай на ўсе сто працэнтаў і каб яна завяршыла асіміляцыю, адвучыла нас ад роднай мовы і прывучыла да расейскай.

— Няўжо нашы вярхі такія цёмныя, што не бачаць гэтай смяротнай пагрозы? — здзівіўся студэнт.

— У тым ўсё і трагедыя, што яны не лічаць гэта пагрозай, а «благодатью», якая сыходзіць на іх з неба. Мы проста глядзім на свет рознымі вачыма і думаем рознымі галавамі. Вось у чым уся наша бяда. Чаму Усявышні зацьміў розум нашым кіраўнікам, ніхто не ведае, аднак нас чакае не найлепшы час. Нам не хапае не аргументаў, а сілы, каб пераканаць нашы вярхі, што яны ідуць прамою дарогай у нікуды — у бяспамяцтва.

— Не, далей я так не магу! Вы мне так раскрылі вочы, што я цяпер стану самым зялым абаронцам роднае мовы і незалежнае Беларусі на роднай мове! Дагэтуль я ведаў усё гэта павярхоўна, нам ніхто не гаварыў так проста і ясна, як вы.

— Чаму толькі я? А на мітынгах наш Лявон не тое гаворыць?

— Вось нека тое выходзіць, што там чуеш адно, а тут, у вас — зусім іншае ўражанне. Вы проста нібы заганыце цвік у мазгі, і яны пачынаюць думаць па-іншаму, не так, як думалі дагэтуль... А чаму вы самі ні разу не выступілі перад публікай? У вас добра атрымалася б, я ўпэўнены! — ажывіўся студэнт.

— Я не аратар, я — араты, — сказаў адзін паэт. Вось і я — фатограф, а гаварыць трэба ўмець, і наш Лявон гэта ўмець мо нават лепш за нас усіх, ён гаворыць менавіта пра тое, што мы

хто за іх галасуе, баяцца, каб не застацца голымі. Вось чаго яны баяцца, — тлумачыў майстар.

— А ён умее іх распранаць, гэта так! — усклікнуў студэнт. — Умее паказаць іх баялікі, якія яны так спраўна хаваюць пад шыкоўнымі касцюмамі і белымі кашулямі з чырвонымі галыштукі. Ад іх так і нясе прадажным духам, як бы яны яго ні залівалі-забівалі «Краснаю Масквою»!

— Малайчына, Ігнась, ты моцна сказануў! Каб яны пачулі, дык, скрыгічучы, зубы паламалі б ад злосці. Яны даўно запісалі яго ў ворагі — менавіта за яго праўду, якая ім вочы коле. А «Красная Масква» ім так пахне, нібы таму кату валаяр'янка. Яны баяцца, што як скончыцца «Красная Масква», дык і скончыцца іх панаванне. Груба кажучы, застацца толькі смурод...

— А вось мне незразумела, чаму яны так баяцца роднай мовы? Перайшлі б на родную — і кіравалі б далей, — паспрабаваў не згадзіцца студэнт.

— Дзівак! Няўжо ты не разумеш, што іх пасады — гэта якраз плата за родную мову, якую яны прадаюць? Усяго толькі! Як прададуць усю без астатку, васьмь тады яны могуць застацца без пасадаў. На іх месца прышлюць з «Краснай Масквы», а іх «за ненадобнасцю» могуць перакінуць за Урал. Каб схаваць ад гневу народнага і як узнагароду за службу, за дружбу, — адказаў фотамайстар спакойна.

— Ну, вы таксама сказанулі! Такога я не чакаў пачуць! І як ні здзіўна, гэта вельмі падобна да праўды! Гэта жак! А я думаю, што яны не хочучы перавучацца на родную мову з-за свае ляюты. Ажно яно вунь што! Гэта плата за страх! Яны дрыжаць ад страху пры думцы, што Лявон адбярэ ў іх пасады і пасадзіць на іх месца шчырых беларусаў, якія яшчэ не паспелі забыць свае роднае мовы! Вось чаго яны баяцца!

... Гутарка-спрэчка доўжылася яшчэ мо з гадзіну, абодва дыскутанты стаміліся, доўга не маглі заснуць і яшчэ дагаворвалі ўсякія свае аргументы ўжо пачынаючы, без святла. Прачнуліся позна, была якраз нядзеля, можна і расслабіцца, хоць фотамайстра чакала адна невялікая работка: яго запрасілі на юбілей, каб ён зняў шануюнага юбіляра і яго сям'ю.

Студэнт Ігнась быў нейкі сумны: ці таму, што не выспаўся, ці яшчэ што яму не давала спакою. Ён зноў дастаў са свае чорнае сумкі пляшку малдаўскага партвейна, яны паснедалі, трохі захмялелі, і студэнт агаломшыў гаспадара навіною: ён дзякуе яму за прыемны прытулак і пераходзіць жыць да свайго прыяцеля, у якога ёсць дадатковая плошча.

Але гэта было яшчэ не ўсё. Ужо адыходзячы, сабраўшы свой небагаты скарб, студэнт сказаў майстру жаклівую рэч: каб ён ацэрагаўся, бо яго могуць забіць. Хто і што — ён не патлумачыў, ды майстар і не дамагаўся ніякіх тлумачэнняў. Падумаўшы, ён зразумеў, хто і за што мае на яго зуб.

...Недзе праз тыдзень фотамайстра сапраўды знайшлі нежывога ў сваім пад'ездзе. Потым пайшла пагалоска, што яго абрабаваў і забіў той самы малады кватарант, які пракуў у яго два тыдні. Але слядоў яго ніякіх не знайшлі, ды іх, відаць, ніхто і не шукаў.

